

Tolosa'ko aspaldiko olerkari Emeterio Arrese nork ez du ezagutzen? Choria bezela beti egaka beti gora, bere mami mamiko miñak eta illunbeak kantatzen, euskera chairo eta garbiyan.

POEMATXOAK

“ARATZINE” (1) BERE BURUZ

“Yainkoari zor bizitza;
Berak itz eder au: Zadi!;
ta bat-batean orrela
nere sortze, nere izaki...
Egunez ni ezikuskor,
gauean oztar-irudi,
gaxoen begirale ta
olerkarien goyargi.
Aratzine naiz, mendi-mendiko
ixillaren ama txuri.

Izarrak klisk-egin t'egin
beren zabalde garbia
bitxitu garayan oi det
maizenik agerraldia.
Nigaz zillargitzen dira
ibai, soro, larredia...,
ta Auñamendiko basauntza,
berez orrein izutia,
yauzika urbil zait, atsegingarri
baitzaio nere argia.

(1) Aratzine, hada. Zitori, azucena.

Maitale izan ta iñork maita
ez ditun gaxoak nere
maitenak dira; laguntzik
ez diet uka beñere.
Ametxar-irabi edo
kezkarik sortzen bazaie,
ega bizkor ariñean
mugonez erdu natzaie,
t'ametxar naspil nekegarriak
urrutira iges, aldarte...

Askotan bidegin arren
elur-izara gañean,
nere oñatzik ez dago.
ibilli naizen bidean.
Euriyak ez nau bustitzen,
ez ere sakon beltzean
iresten arrats illunak;
dirdira baitet soñean.
Egunez lore, zitori naiz, ta
Apezeme (1) arratsean”.

TORI

Zortziko arin bat Pellok
eskatu dit gaur goizean.
¿Ariña nai? Ona emen
lastozko xare batean:

Itz-lerro bat egin det,
orain bigarrena,
beste onekin iru,
laua det zallena;
bosteraño iritxi naiz,
emen seigarrena;
zaspi..., ondoren gaya
zortziko batena.

(1) Apezeme, sacerdotisa.

NESKATX-BILLERA BATEAN

Mendi-mendiko urjaiotz edo
iturri bizi gardena
bezin garbiya zuen irripar
eta zuen mintzoera.
Zeruko lili, aingeru bitxi,
zuek emengo billera
argiz betetzen dezute, baiki,
ta usai txit emez gañera.
Egi au bide danez nik orain
azken-itx oiek, onela:
Gutxienaz eun urteraño
luzapengai dun bizmena
zorionaren euzkiz yantzia
Yainkoak demaizutela!

TXANPAÑEK ERAGIN

Apari batean

Zartzaroz umetuen
bular bixigarri,
ardorik bikañen au
edatez alai ni.
Kezka-xomorro mintsu
beltxik etzait ari;
beltx erien orde z gaur
berreun ipurtargi,
oztiñeder-begi,
ameskai ugari...
Au bai dala pozaren
goreneco zori!

Egarbera

Iñoiz ere ez det edan
onenbeste txanpain,
oso bustiya nago
ezur, mami ta zain.

Alaz ere pitin bat
bederik lengoz gain
zuen guzión opaz
edango det orain.
Txol eder ontan ba nik
biotz, begi t'ezpain.

Bor-bor

Zirikatzalle onak
zeraten ezkeru
neurtitzez beste zerbait
esanairik nago.
Nai arren ezin baña;
izan ere ardo
geyegi edan eta
nere kankar bero,
nere buru-eltze au
irakiten dago.
Bertso-bide zallean
zuzen xamar edo
oker aundirik gabe
jardun banaiz leno,
bidegalduta orain
ez dakit nora jo,
itsumustuka nabil,
t'azkenean... *poto*.

Berriz?

Len *poto* bat egin det,
orain zer..., *kaikuba*?
Aundi bat laister nere
ganbaran *sortuba*
eskeñiko dizuet
ederki *landuba*;
gai onez egiña ta
begiz *apañduba*
kaikurik *aundiyena*
neronen *buruba*.

Oarra: Neurtitz oiek ez dira apalorduan egiñak, egunaurrez baizik.
Gertu bear; apari artan bertso eske lagun batzuek ni zirikatzeko asmoa
baizuten.

ARIO MAKURRA

Mundutar denoi orrenbeste latz,
ixtillu ta kezka larri
zer dala bide sortzen zaizkigun
ez degu nunbait ikasi.
Egiñalean Ama Gentzaren
deya karraxika dari,
gu berriz gero t'areago zail,
entzungor eta liskarti.

“Ni on, i gaizto”, auzi orretan
bata bestearen griña
biziro zorrotz darabilgu-ta
azkenerako jakiña:
aserre, oyes, irain, gorroto,
elkar ikusi eziña...
Beste kukuak joko liguke
gizonak gizon bagiña.

Aburu onik besterentzat ez,
auzoko baratzaek usai
txarra; gureak susne gozoa:
Gezurra egiz jantzi nai.
Esamesa ta zakarkeriya
eguneroko jardun-gai;
oartzen ez guk lei ori danik
geon buruaren etsai.

Añen-ots (1) gure barren-bolu'ko
matillak (2), eraingi latza,
ario gaiztoz okertu zaigu
zuzen-gorako ardatza.
Maizter sumiña barren-boluan (3),
errotari txar, zikoitza,
biotz-iriñik ez alegiya,
baizik añoaren (4) beltza.

-
- (1) Añen-ots, ruido endemoniado.
 - (2) Matilla (kałaka) tarabilla del molino, citola.
 - (3) Bolu, molino.
 - (4) Año, caries, enfermedad del trigo, maíz, etc.

Ilko geranik oartu nai ez,
txarkeriz minduta gaude,
burtzoro (5) gera, lezetar itxu,
geon kaltez ain abere.
“Amaya laster...” Egi au maita
bagendu..., egiz aiskide,
gure artean jazarra/dirik
ezautuko ez litzake.

Naiz aundizki naiz txiker, guziok,
begira zagun “gerora”,
Munduko bizitz ezberdiñaren
mallarik ez dan altzora.
Olerkari zar ospetsu baten
izkun au orain gogora:
“ibai, erreka, aundi ta txiki,
ur guziek itxasora”.

Oarra: Ludiko gauzen aldiñak eriotzaz bukatzen diranez bakarrik dasat
«gerora»-kiko itz ori.

OARKETAK

Bein eta berriz bizi
leikor esaten didate:
“gaizki abil, oso gaizki
ain bakar. Ez al dek gure
billera goxoa maite?;
ez al gaituk adizkide?”.
Galdera oiek, *jum...* usai
leunegia dariote.
Beraz erantzunik onen
zalantza-ziñu orixe.

Gizon burutsu batek au
esan zidan bein-batean:
“Aizazu, gezurrez ari
geran aldi bakoitzean
punpullu bat aterako
balitzaigu kopetean,

(5) Burtzoro, insensato.

aitortzen det, asko xamar
izain lirake nerean,
baña bai ugari, zenbat
punpullu besterenean!"

Orrela gezur-punpulluz
nabaro baldin bageunde
talkalari amorratu
zallak izango giñake,
elkarren etsai jo ta jo,
atsedenik ez beñere.
Baña naiz gezur-zulo izan
naiz bentsu, egi esale,
mundu'tar geranok zenbat
ixtillu ta buruauste...

Bakartasunaren deyak
mendira pozik narama,
an arki baitet pakezko
egoite bigun laztana,
kezka ta miñ-erre guzik
baretutzen dizkidana.
Antxe lilluraz, gozaro...,
an arin zait urte-zama.
Biotz-biotzez maita det
mendiko ixillaren ama.

1941 garren urtean

BIOTZ-AGURRA

Mocoroa'tar Eduardo eresegille ospetsuari
bere gorantza-egunean.

Negu beltzean egoten oi dan
bezela txantxangorriya,
otzikaraz ta mutu zegoken
nere barrengo txoriya.
Gaur bat-batean txospertu zaidak,
gaur egun zoragarriya,
lengo ixillaren orde z nik orain
abestaldi bereziya.

Goibel-nagirik iñork ez emen,
baizik zorion-uztargi
ta uztargipean gure biotzak
atsegiñaren urbizi.
Iturri denak mingain zetortzik,
bizkor, eretsu ta garbi.
Gu, beraz, emen zorionezko
ibayan denok igari.

Jai eder onek maitasunaren
urrin gozoa zeriok,
t'aldi berean sortu zaizkiak
bertsokume dantxariok.
Ire omenaz abeskide gu,
biziro alai guziok;
izan ere ik gure pozari
pozik erantzun baitiok.

Nere buruzko epotx (1) ariña
mintzo eder ta luzerik
egiteko gai ezpada ere
naimena bazerabilkik.
Itz oiek baño askoz geyago
laztan batek esango dik;
laztan auxe ba ziñez demaiat
beso ta gogo zabalik.

1942 Urrillaren 9'an

IRUROGEI TA AMASEI URTEZ

Arpegi zital antzo,
igar, me, zurbilla,
ezur eta azal utsez
dirudi egiña.
Garai bateko nere
musu biribilla
nork egitetsi orain?...
Antzalda sorgiña!,
kokotza nabari zait
sudurraren billa.

(1) Epotx, enano.

Egi orrek argiro
beste au ondoren:
nere bizitz-ibaya
itxasora laister.
Kezka txarrik ez baña;
noizik-bein pozaren
arrai pintarratu bat
yauzika (1) baitager.
Ardo-thanthaz giro-ta
bizkortze ain eder.

Neurtitz-metagan (2) txindor
—ene ames-txori—
papar arro abesten
ari zait biziki;
oraindik ezpaitiot
bertso-metagari
biltze-lan ondoreko
potorik ipiñi.
Gogotxindor luzaro
yardun-zale izaki.

Agertuko balitzait
egazti beltzen bat,
nik uxatuko nuke
t'urrundarazi, ¡txak!
Jai det, jai aundiya gaur,
atsegin erabat;
urte asko izanarren
illunik ez beintzat.
Nere poza gaur oyuz
erakutsi bezat.

1945 gko Epaillaren 3'an

(1) Yauzika, saltando.

(2) Metaga, palo que forma el eje del montón.

IGARONDO

Zumardiaundi, garai batean
zure kerizpe-laztana
artuaz emen egon oi nintzan
ordu goxoei emana.
Len bezelaxe zeundelakoan
etorri naiz gaur zugana,
ta, zer ikuspen begitara zait...?
Ustegabeko antzalda!

Beste zuaitzak zure tokiyan,
zumar-itzalik ez emen,
iparrak bere soñu biguna
ez dakit nun jo lezaken,
zuaitz berritan (1) iñoiz ezpaitu
eresgai onik arkitzen.
Zu ziñan lenaz lillura-toki
bereziatan ederren.

Erreka polit marmariñe bat
zijoakizun urbizi,
ur jator, arraiz aberatsa ta
ziaro garbiya beti.
Ikuskai onik ez dezu orain,
ez kerizpe t'ez ur garbi...
Leno ziñana gogamenean
erabil zaitut, Zumardi.

Banun andregai zoragarri bat,
biyok maiz onerabide,
iñun ez emen ainbat atsegin
t'amets ain ederrik ere.
Garai artako zumardian nik
zenbat egonaldi maite...!
Bai bizitz eder urte yoanak
itzuli albalitezke!

Tolosa'n 1946 garren urtean

(1) Zuaitz landatuberriak dirala esan nai det.

LAISTER IGANA...

Elosegui'tar Policarpo'ren eriotz-egunean.

Oroitzak aika (1) naramate gaur,
lenera-bide burumakur ni...
Umetandiko lagunik onen,
adizkide ain atseingarri,
ibai-ertz eta zumardiñoan (2)
nerekin batez pozik ibilli
ta amaika bider yolastu itzana;
ibar ontatik i, maite ori,
amaigabera (3) yoan aiz. Goiko
urdiña nunbait ire Aberri.

Gorputza emen; luze ta zurbil
aurrean akuts oian etzana,
ta ikuspen onek estura larriz
lausoa nere begietara.
Otoitz-egiñez arindu bezait
biotz gaxoan atzi zaidana.
Agur, noiz arte...? Loitan erortzen
baldin ezpazait ames-iñara (4),
sinismen-egoz yantzita pozik
laster ni goiranz, laister igana...

1948 gko. Abenduaren 3'an

(1) Aika, gimlendo.

(2) Zumardiño, zumardi-txiki. (Valga el sufijo diminutivo «ño» para significar lo entrañable que nos era aquel lugar, escenario de nuestros juegos infantiles).

(3) Amaigabe, eternidad.

(4) Ames-iñara, golondrina de ensueño.